

DOI: 10.62829/VNHN.343.23.30

XÂY DỰNG MÔI TRƯỜNG VĂN HÓA “KHƠI DẬY KHÁT VỌNG PHÁT TRIỂN ĐẤT NƯỚC PHỒN VINH, HẠNH PHÚC”[*]

✍ Nguyễn Oanh Kiều
Học viện Chính trị Khu vực II

● **TÓM TẮT:** Môi trường văn hóa là khái niệm có nội hàm rộng, được tiếp cận ở nhiều góc độ khác nhau, nhưng được xác định có vai trò quan trọng và biện chứng đối với việc xây dựng, phát triển con người, phát triển văn hóa và phát triển bền vững đất nước. Bài viết tập trung phân tích quan điểm của Đảng Cộng sản Việt Nam về vai trò của môi trường văn hóa đối với việc phát triển con người, phát triển bền vững đất nước được nêu ở Đại hội Đại biểu Toàn quốc lần thứ XIII.

● **Từ khóa:** môi trường văn hóa, phát triển con người, phát triển văn hóa.

● **ABSTRACT:** Cultural environment is a concept with broad connotations, approached from many different angles, but is determined to have an important and dialectical role in building, developing people, developing culture and sustainable development of the country. The article focuses on analyzing the viewpoint of the Communist Party of Vietnam on the role of cultural environment in human development and sustainable development of the country as stated at the 13th National Congress of Delegates.

● **Keywords:** cultural environment, human development, cultural development

Ngày nhận bài: 04/7/2024 - Ngày bình duyệt: 15/7/2024 - Ngày duyệt đăng: 25/7/2024

1. ĐẶT VẤN ĐỀ

Hiện nay ở Việt Nam, khái niệm môi trường văn hóa được tiếp cận theo nhiều góc độ khác nhau. Trong bài viết “Bàn về môi trường văn hóa”⁽¹⁾, tác giả Mai Hải Oanh đã khái quát và cho rằng có ba cách tiếp cận khái niệm này. Thứ nhất, xem môi trường văn hóa gắn đồng nhất với môi trường xã hội; thứ hai, xem môi trường văn hóa là một bộ phận hợp thành của môi trường xã hội và thứ ba, khẳng định môi trường văn hóa là phương diện cấu thành của văn hóa và phát triển văn hóa. Còn một cách tiếp cận khác, đó là hiểu môi

trường văn hóa theo nghĩa rộng, bao gồm cả môi trường tự nhiên và môi trường xã hội. Cách hiểu này xuất phát từ quan niệm cho rằng quá trình vận hành để hình thành nên môi trường văn hóa là quá trình nhân hóa, văn hóa hóa môi trường sống của con người. Môi trường văn hóa chính là môi trường sống trong đó có môi trường tự nhiên và môi trường xã hội đã được văn hóa hóa⁽²⁾.

Tuy có nhiều cách tiếp cận, nhưng nội hàm của khái niệm “môi trường văn hóa” có thể đề cập đến một số nội dung cơ bản sau:

- Nói đến môi trường văn hóa là nói

đến không gian mà ở đó có sự hiện diện của con người và có các hoạt động sống của con người. Trong những không gian xác định, cụ thể, con người tiến hành các hoạt động sinh vật và xã hội vừa nhằm duy trì sự sống, vừa nhằm phát triển xã hội loài người thông qua việc tạo ra các giá trị phục vụ cho chính bản thân mình. Trong quá trình tiến hành các hoạt động sống, con người tác động đến tự nhiên và chịu sự tác động của tự nhiên. Cái mà con người “Có”, con người “Làm” và cả cái con người “Nghĩ” với tư cách là một thành viên xã hội⁽³⁾ đều bị chi phối bởi tự nhiên. Từ việc tìm cách thích ứng rồi chiếm lĩnh tự nhiên, cho đến việc sáng tạo ra những giá trị mới (dựa trên những cái có sẵn của tự nhiên, mô phỏng tự nhiên), cho thấy con người không thể sống và hoạt động nếu thiếu môi trường tự nhiên. Như vậy, mặc dù môi trường văn hóa không phải là môi trường tự nhiên, nhưng có quan hệ mật thiết và không thể tách rời với môi trường này. Điều này đã được Mác và Ăngghen khái quát trong tác phẩm “Hệ tư tưởng Đức”: “Hoạt động sống của họ như thế nào thì họ là như thế ấy”⁽⁴⁾.

- Môi trường văn hóa được xem là một yếu tố quan trọng bởi vì nó có tác động trực tiếp đến quá trình hình thành nhân cách của con người, bao gồm cá nhân và cộng đồng. Văn hóa chính là con người và những gì thuộc về con người. Môi trường văn hóa chính là nơi con người sống, tiến hành các hoạt động sống nhằm tạo ra các yếu tố, sản phẩm để hoàn thiện và phát triển bản thân. Trong môi trường đó, quan hệ giữa con người với con người, dù trực tiếp hay gián tiếp, cũng là yếu tố quan trọng nhất trong việc hình thành nhân cách. Bởi vì con người chỉ có thể “nhìn thấy” mình, hiểu mình và tiến bộ khi soi rọi vào người khác, trong quan hệ với người khác, với cộng đồng. Trong thành ngữ của dân tộc, ông bà ta đúc kết: “Gần mực thì đen, gần đèn thì sáng” là nói đến vai trò của các mối quan hệ xã hội, giữa con người với con người. C. Mác đúc kết rằng: “Trong tính hiện thực của nó, bản chất con người là tổng hòa những quan hệ xã hội”⁽⁵⁾. Như vậy, khi nghiên cứu môi

trường văn hóa, không thể không quan tâm đến môi trường xã hội. Bởi vì từ các quan hệ xã hội, mà con người mới xây dựng nên hệ thống các chuẩn mực, các giá trị nhằm hoàn thiện, phát triển con người và duy trì sự ổn định cũng như tiến bộ của xã hội.

Từ những vấn đề cơ bản nêu trên khi bàn về môi trường văn hóa, chúng tôi đồng ý với cách giải thích của nhà nghiên cứu Văn Đức Thanh khi ông cho rằng: “Môi trường văn hóa là tổng hòa các giá trị văn hóa vật chất và văn hóa tinh thần tác động đến con người và cộng đồng trong một không gian và thời gian xác định”⁽⁶⁾. Theo cách tiếp cận này, nói đến “môi trường văn hóa” là nói đến tổng thể các yếu tố, thành tố có khả năng tác động đến quá trình hình thành và phát triển nhân cách của con người và cộng đồng. Cấu trúc của môi trường văn hóa vì vậy, có thể đề cập đến nhiều yếu tố, nhưng cơ bản có thể tập hợp thành bốn hệ thống chính⁽⁷⁾.

Một, hệ thống những giá trị văn hóa. Đây chính là những thành tựu do con người sáng tạo theo những chuẩn mực chung, hướng đến việc không chỉ đáp ứng những nhu cầu vật chất và tinh thần của con người, mà quan trọng hơn là hướng con người đến sự hoàn thiện, hướng cộng đồng xã hội đến sự tiến bộ. Giá trị văn hóa được xác định bằng ba chuẩn mực cơ bản chân, thiện, mỹ và cả ba chuẩn mực này đều có sự gắn bó hữu cơ, làm tiền đề, điều kiện cho nhau phát triển. Những giá trị văn hóa tồn tại một cách phong phú trong đời sống dưới hai dạng thức cơ bản: giá trị văn hóa vật thể và phi vật thể. Những giá trị văn hóa vật thể như các di tích, danh lam, thắng cảnh, di vật, bảo vật quốc gia... Những giá trị văn hóa phi vật thể là những loại hình nghệ thuật, các phong tục, tập quán, đạo đức, tri thức của dân tộc, cộng đồng hay nhân loại... Quá trình con người được sinh ra và trở thành một nhân cách chính là quá trình mỗi cá nhân được tiếp xúc, thấm thấu với các giá trị này theo nhiều cách khác nhau. Tính chất của môi trường văn hóa sẽ do tính chất của các giá trị văn hóa này quyết định. Nhân cách của

cá nhân, văn hóa của cộng đồng cũng vì thế mà phụ thuộc vào sự phong phú, đa dạng và lành mạnh của môi trường văn hóa do các giá trị văn hóa tạo nên.

Hai, hệ thống những quan hệ văn hóa. Quan hệ văn hóa là những phương thức, cách thức ứng xử của con người với tự nhiên, xã hội và với chính bản thân mình để tồn tại, phát triển. Đó là những mối quan hệ đa dạng, phong phú thể hiện sự lựa chọn, biến đổi dựa trên các chuẩn mực chân, thiện, mỹ. Quan hệ văn hóa chính là những giá trị được con người, cộng đồng thừa nhận có vai trò điều tiết hoạt động của cá nhân và cộng đồng hướng đến sự hài hoà và hoàn thiện.

Ba, hệ thống hình thái hoạt động văn hóa. Hình thái hoạt động văn hóa chính là nói đến những khuôn mẫu, chuẩn mực mà con người muốn xây dựng khi tiến hành các hoạt động sống. Hệ thống hình thái hoạt động văn hóa là biểu hiện tập trung, sinh động những giá trị văn hóa, những quan hệ văn hóa. Đây cũng là những yếu tố tạo nên tính đặc thù của môi trường văn hóa, chi phối, tác động đến các hoạt động sinh vật của con người để nó mang tính chất văn hóa.

Bốn, hệ thống những thiết chế văn hóa. Nếu như các hoạt động văn hóa là cái thực hiện các giá trị văn hóa, thì những thiết chế văn hóa là cái định hướng giá trị, xây dựng và gìn giữ các giá trị văn hóa. Theo quan điểm của Đảng ta, thiết chế văn hóa là tổng thể các yếu tố bao gồm hệ thống thiết chế chính trị - xã hội, hệ thống giáo dục truyền bá văn hóa, hệ thống tổ chức theo huyết thống, theo ý thích, nghề nghiệp, lứa tuổi... Hệ thống thiết chế văn hóa có vai trò cung cấp, định hướng cho cá nhân lựa chọn các giá trị, điều chỉnh các quan hệ văn hóa và quản lý các hình thái hoạt động văn hóa.

Các thành tố của môi trường văn hóa mặc dù có tính độc lập tương đối, nhưng luôn có quan hệ biện chứng, tác động qua lại, cái này làm tiền đề cho cái kia, bổ sung cho nhau và tạo nên một hệ thống các yếu tố phong phú, đa dạng tác động đến sự phát

triển con người và xã hội. Các yếu tố, thành tố của môi trường văn hóa cùng với các yếu tố của môi trường tự nhiên và xã hội đan cài, hòa quyện hình thành nên môi trường sống của con người.

Quan niệm về môi trường văn hóa và cấu trúc của môi trường văn hóa như trên chỉ là một trong nhiều cách tiếp cận. Do đó, để có được cái nhìn toàn diện và có đầy đủ cơ sở khoa học khi nghiên cứu vấn đề này, cần tham khảo và nghiên cứu thêm các cách tiếp cận khác. Ví dụ, quan điểm phân chia môi trường văn hóa không phải theo các yếu tố, thành tố nó chứa đựng mà phân chia theo phạm vi, không gian rộng hẹp khác nhau. Thực tế, theo cách này, nhiều nhà nghiên cứu và Đảng ta chú ý đến việc xây dựng môi trường văn hóa trong gia đình, nhà trường, trong các đơn vị văn hóa khác như khu phố, bệnh viện, cơ quan công sở... hay rộng hơn là vùng, miền, quốc gia và quốc tế. Nghiên cứu môi trường văn hóa, bên cạnh việc phân định về không gian, cũng cần lưu ý đến phương diện thời gian. Bởi vì, mặc dù môi trường văn hóa tác động đến con người thông qua các yếu tố trong thực tại, nhưng những yếu tố, thành tố đó lại là kết quả của hoạt động con người cả trong quá khứ và hiện tại. Trong văn hóa, những yếu tố ấy chính là truyền thống, là bản sắc, là lịch sử, là tâm lý... của một dân tộc.

Mặt khác, khi nghiên cứu môi trường văn hóa trong mối quan hệ với sự hình thành nhân cách con người, nhiều nhà nghiên cứu chú ý đến sự tác động trở lại của con người với môi trường. Nghĩa là, khi nghiên cứu môi trường văn hóa phải nhìn thấy mối quan hệ biện chứng, nhân quả tác động hai chiều giữa môi trường và con người. Môi trường văn hóa với những yếu tố của nó tạo nên chiếc nôi bao bọc, tác động đến con người, theo cách này con người là sản phẩm của môi trường văn hóa. Nhưng con người với những đặc tính riêng về thể chất, tâm lý, năng lực khác nhau không bao giờ là sản phẩm thụ động hay là những sản phẩm giống nhau của môi trường văn hóa, con người có khả năng tác động trở lại, làm biến đổi môi

trường văn hóa theo ý muốn của mình và do đó cũng xuất hiện cái khả năng “tự thân” (Xem Đinh Xuân Dũng - 2004)⁽⁸⁾. Như vậy con người vừa là chủ thể, vừa là sản phẩm của môi trường văn hóa. Nghiên cứu môi trường văn hóa phải xem xét trong mối quan hệ biện chứng này mới thấy hết được vai trò và ý nghĩa của nó.

2, XÂY DỰNG MÔI TRƯỜNG VĂN HÓA NHẪM “KHƠI DẬY KHÁT VỌNG PHÁT TRIỂN ĐẤT NƯỚC PHỒN VINH, HẠNH PHÚC”

Trong giai đoạn hiện nay, khi mà vai trò của văn hóa đối với sự phát triển ngày càng được khẳng định thì vai trò của môi trường văn hóa đối với sự hoàn thiện nhân cách con người cũng được xác định là vô cùng quan trọng. Bởi vì, trong quá trình tồn tại và phát triển của mình, con người luôn chịu sự chi phối, tác động nhiều chiều và phong phú của môi trường sống - những yếu tố xung quanh con người. Môi trường văn hóa càng hài hòa, càng có nhiều giá trị văn hóa thì con người càng hoàn thiện và càng có nhiều cơ hội để phát triển. Khi con người hoàn thiện và phát triển thì xã hội, quốc gia sẽ hưng thịnh. Đây chính là cơ sở quan trọng để Đảng ta xác định một trong năm quan điểm phát triển trong Chiến lược phát triển kinh tế - xã hội 10 năm (2021-2031) là “Khơi dậy khát vọng phát triển đất nước phồn vinh, hạnh phúc, ý chí tự cường và phát huy sức mạnh của khối đại đoàn kết dân tộc để xây dựng và bảo vệ Tổ quốc. Phát huy tối đa nhân tố con người, coi con người là trung tâm, chủ thể, nguồn lực quan trọng nhất và mục tiêu của sự phát triển; lấy giá trị văn hóa, con người Việt Nam là nền tảng, sức mạnh nội sinh quan trọng bảo đảm sự phát triển bền vững”⁽⁹⁾.

Vấn đề xây dựng con người và xây dựng môi trường văn hóa không phải đến bây giờ mới được nhân loại đề cập đến. Ở thế kỷ XV, Thân Nhân Trung đã thay mặt vua Lê Thánh Tông mà viết “Hiền tài là nguyên khí của quốc gia”. Xa xưa hơn, câu chuyện mẹ Mạnh Tử dời nhà ba lần để con có một môi trường tốt nhất cho sự phát triển nhân cách đã được lưu truyền, ca ngợi như một yếu tố,

phương pháp giáo dục điển hình trong lịch sử. Ở giai đoạn hiện đại, vấn đề xây dựng con người và xây dựng môi trường văn hóa cũng được thế giới rất quan tâm, nhất là khi vai trò của con người, với tư cách là động lực, là mục tiêu của quá trình phát triển ngày càng được khẳng định.

Đảng ta, xuất phát từ quan điểm xem trọng vai trò của môi trường văn hóa đối với sự hoàn thiện và phát triển con người, trong Nghị quyết Trung ương 5 khóa VIII “Về xây dựng và phát triển nền văn hóa Việt Nam tiên tiến đậm đà bản sắc dân tộc” xác định việc xây dựng môi trường văn hóa là một trong mười nhiệm vụ quan trọng. Con người, theo quan niệm của Đảng ta đóng vai trò là trung tâm của chiến lược phát triển, đồng thời là chủ thể phát triển. Do vậy, quan tâm, phát triển con người không thể không quan tâm đến môi trường văn hóa – cái nôi nuôi dưỡng, hình thành và hoàn thiện nhân cách con người. “Cương lĩnh xây dựng đất nước trong thời kỳ quá độ lên chủ nghĩa xã hội” (Bổ sung, phát triển năm 2011) nêu rõ: “Kết hợp và phát huy đầy đủ vai trò của xã hội, gia đình, nhà trường, từng tập thể lao động, các đoàn thể và cộng đồng dân cư trong việc chăm lo xây dựng con người Việt Nam giàu lòng yêu nước, có ý thức làm chủ, trách nhiệm công dân, có tri thức, sức khỏe, lao động giỏi; sống có văn hóa, nghĩa tình, có tinh thần quốc tế chân chính. Xây dựng gia đình no ấm, tiến bộ, hạnh phúc, thật sự là tế bào lành mạnh của xã hội, là môi trường quan trọng, trực tiếp giáo dục nếp sống và hình thành nhân cách”. Cương lĩnh (2011) cũng xem đơn vị sản xuất, công tác, học tập, chiến đấu là môi trường rèn luyện phong cách làm việc có kỷ luật, có kỹ thuật có năng suất và hiệu quả cao, là nơi bồi đắp tình bạn, tình đồng chí đồng đội, hình thành nhân cách con người và nền văn hóa Việt Nam⁽¹⁰⁾.

Hướng tới việc xây dựng con người - động lực, mục tiêu của sự phát triển, trong Nghị quyết Hội nghị Trung ương 5 khóa VIII của Đảng cũng đề ra bảng giá trị con người Việt Nam trong thời kỳ mới dựa trên việc kế thừa các giá trị truyền thống tốt đẹp

của dân tộc và yêu cầu xây dựng đất nước trong thời kỳ mới. Đây là cơ sở khoa học quan trọng để xây dựng con người, xây dựng nền văn hóa dân tộc, đáp ứng yêu cầu phát triển bền vững đất nước. Tuy nhiên, thực tế về xây dựng con người Việt Nam trong thời gian qua đã bộc lộ nhiều vấn đề bất cập và hạn chế. Biểu hiện rõ nhất chính là sự xuống cấp, suy thoái của đạo đức, của lối sống và trong các quan hệ con người. Trong Nghị quyết Hội nghị lần thứ chín (Ban Chấp hành Trung ương Đảng khoa XI), Đảng nhận định: “Tình trạng suy thoái về tư tưởng chính trị, đạo đức, lối sống trong Đảng và trong xã hội có chiều hướng gia tăng.”⁽¹¹⁾ Đến Đại hội Đại biểu toàn quốc lần thứ XII, Đảng tiếp tục chỉ rõ: “Môi trường văn hóa còn tồn tại tình trạng thiếu lành mạnh, ngoại lai, trái với thuần phong mỹ tục; tệ nạn xã hội, tội phạm có chiều hướng gia tăng...”⁽¹²⁾ Và trong Văn kiện Đại hội XIII mới đây, Đảng ta tiếp tục nhận định: “Môi trường văn hóa, xã hội tiếp tục bị ô nhiễm bởi các tệ nạn xã hội, tham nhũng, tiêu cực”⁽¹³⁾.

Những nhận định khái quát của Đảng ta về môi trường văn hóa đều xuất phát từ thực tế đời sống văn hóa của dân tộc trong những năm qua. Từ tình trạng gia tăng các tệ nạn xã hội, suy giảm đạo đức, lối sống ngoài đời sống xã hội thực, cho đến trên mạng xã hội “ảo” (trên các nền tảng công nghệ số); từ trong gia đình đến nhà trường; từ các công ty kinh doanh cho đến cả ở các cơ quan Nhà nước... Và nhất là “Tình trạng suy thoái về tư tưởng chính trị, đạo đức, lối sống, chủ nghĩa cá nhân, “lợi ích nhóm”, bệnh lãng phí, vô cảm, bệnh thành tích ở một bộ phận cán bộ, đảng viên chưa bị đẩy lùi”⁽¹⁴⁾.

Nguyên nhân của tình trạng này có thể đề cập đến nhiều vấn đề xuất phát từ kinh tế, xã hội, từ quá trình toàn cầu hóa, giao lưu, hội nhập văn hóa... Nhưng xem xét từ góc độ văn hóa, có thể thấy, việc xây dựng con người, xây dựng văn hóa trong thời gian qua chưa đạt hiệu quả như mong muốn là vì chưa tạo được sự gắn kết chặt chẽ giữa việc xây dựng con người và xây dựng môi trường văn hóa. Xây dựng con người, nhưng chưa

tạo được một môi trường văn hóa hài hòa, tốt đẹp làm cơ sở cho sự nảy nở của nhân cách. Các phương diện, các mặt của những hạn chế mà Đảng nêu ra ở Nghị quyết Hội nghị Trung ương 9, khóa XI, ở Nghị quyết Đại hội XII, XIII về văn hóa, đều cho thấy những yếu tố, thành tố của môi trường văn hóa chưa thật sự phát triển, hoàn thiện, chưa tác động tích cực đến sự hoàn thiện con người mới, đáp ứng cho quá trình phát triển. Thậm chí, những biểu hiện bất cập của các yếu tố này của môi trường đang tác động một cách tiêu cực đến nhân cách, lối sống của các thế hệ con người Việt Nam, dẫn đến hệ quả là văn hóa, nhất là văn hóa đạo đức được cho rằng có biểu hiện suy thoái trong thời gian qua.

Công cuộc xây dựng văn hóa do Đảng ta đề xướng từ ngày đầu cách mạng (nếu tính sự ra đời của Đề cương văn hóa 1943) đã đạt được không ít thành tựu, nhưng do nhiều nguyên nhân khách quan và chủ quan, những giá trị văn hóa mới chưa nhiều và chưa đủ để tác động, kích thích sự phát triển con người trong khi nhiều giá trị văn hóa truyền thống tốt đẹp lại có xu hướng mai một, hiện tượng du nhập, ngoại lai, bắt chước các hoạt động, hành vi văn hóa, thậm chí đi ngược lại với bản sắc dân tộc rất đáng lo ngại. Các quan hệ văn hóa - con người với tự nhiên, con người với xã hội - do sự tác động của kinh tế, của toàn cầu hóa, biểu hiện sự lệch chuẩn, tác động tiêu cực đến tính cách, hành động, phẩm chất của con người. Các hoạt động văn hóa của nhân dân chưa thật sự được quan tâm, tạo điều kiện, cơ hội để phát triển phong phú, đa dạng và lành mạnh. Nhất là của một bộ phận giới trẻ, hiện tượng chạy theo các trào lưu, xu hướng mang tính thực dụng, phản cảm chưa được định hướng điều tiết một cách khoa học, chưa tạo sự hài hòa giữa truyền thống và hiện đại. Các hoạt động trong sản xuất kinh doanh, nhiều đơn vị chạy theo lợi nhuận bất chấp các giá trị đạo đức, tính mạng con người, gây bất an cho xã hội. Sự chênh lệch trong tiếp nhận, hưởng thụ các giá trị văn hóa, các thành tựu trên các lĩnh vực của nhân dân nhiều vùng miền trong cả nước cũng dẫn đến những tồn

tại, yếu kém trong phát triển nhân cách con người Việt Nam. Đặc biệt, trong xây dựng văn hóa, xây dựng con người thời gian qua, chúng ta chưa phát huy hết vai trò của các thiết chế văn hóa. Nhiều thiết chế văn hóa biểu hiện sự xuống cấp, gây bức xúc trong đời sống dân tộc, như trường học, gia đình, các cơ quan công quyền... Nhiều di sản văn hóa xuống cấp, chưa thật sự được quan tâm, gìn giữ có nguy cơ mai một. Các thiết chế, thể chế văn hóa vừa thiếu, vừa chưa đảm bảo và định hướng các hoạt động văn hóa của quần chúng đi vào chiều sâu, chưa phát huy được tiềm năng của con người, dân tộc... Tự trung lại, Đảng ta trong Văn kiện Đại hội Đại biểu toàn quốc lần thứ XIII đã khái quát: “Văn hóa chưa được quan tâm tương xứng với kinh tế và chính trị, chưa thật sự trở thành nguồn lực, động lực nội sinh của sự phát triển bền vững đất nước. Vai trò của văn hóa trong xây dựng con người chưa được xác định đúng tầm, có chiều hướng coi trọng chức năng giải trí đơn thuần”⁽¹⁵⁾.

Xuất phát từ thực tế đó, đồng thời nhằm giải quyết các vấn đề tồn tại trong xây dựng văn hóa, xây dựng con người, khơi dậy khát vọng phát triển đất nước phồn vinh, hạnh phúc, đưa đất nước đến phát triển bền vững và hội nhập với thế giới, Đảng ta đặt ra mục tiêu xây dựng nền văn hóa Việt Nam là một nền văn hóa phát triển toàn diện, hướng đến chân - thiện - mỹ, thấm nhuần tinh thần dân tộc, dân chủ, nhân văn và khoa học. Đảng xác định phải làm cho văn hóa thật sự trở thành nền tảng tinh thần vững chắc của xã hội, là sức mạnh nội sinh quan trọng đảm bảo sự phát triển bền vững và bảo vệ vững chắc Tổ quốc vì mục tiêu “dân giàu, nước mạnh, dân chủ, công bằng, văn minh”⁽¹⁶⁾. Để thực hiện mục tiêu đó, trong định hướng phát triển đất nước giai đoạn 2021-2031, Đảng ta xác định: “Xây dựng, phát triển, tạo môi trường và điều kiện xã hội thuận lợi nhất để khơi dậy truyền thống yêu nước, niềm tự hào dân tộc, niềm tin, khát vọng phát triển đất nước phồn vinh, hạnh phúc; tài năng, trí tuệ, phẩm chất của con người Việt Nam là trung tâm, mục tiêu và động lực phát triển quan trọng nhất của đất nước”⁽¹⁷⁾.

Về vấn đề xây dựng con người, từ Nghị quyết Hội nghị Trung ương 5 (khóa VIII), Đảng ta đã đặt trong mối quan hệ với việc xây dựng môi trường văn hóa. Thực tiễn thời gian qua của đất nước càng chứng minh quan điểm này thật sự khoa học. Muốn xây dựng con người trước hết phải xây dựng hệ giá trị văn hóa và hệ giá trị chuẩn của con người đáp ứng được yêu cầu của thời kỳ, giai đoạn mới của đất nước. Quan trọng hơn, việc tạo môi trường và điều kiện để phát triển nhân cách phải xuất phát từ việc “xây dựng môi trường và đời sống văn hóa phong phú, đa dạng, văn minh, lành mạnh, hội nhập quốc tế, đề cao ý thức, trách nhiệm, đạo đức, xã hội, sống và làm việc theo pháp luật”⁽¹⁸⁾. Việc xây dựng môi trường văn hóa, theo quan điểm của Đảng trong Nghị quyết Đại hội Đại biểu lần thứ XIII, là xây dựng đời sống văn hóa lành mạnh trong hệ thống chính trị, trong các thiết chế văn hóa – xã hội như gia đình, cộng đồng làng bản, khu phố, cơ quan, doanh nghiệp...

Để cho hệ giá trị văn hóa, hệ giá trị chuẩn thật sự trở thành nhu cầu, là kết quả của quá trình tu dưỡng, rèn luyện nhân cách của con người thì cần phải đưa nó vào đời sống của dân tộc thông qua việc xây dựng các yếu tố khác của môi trường văn hóa. Do đó, trong văn kiện Đại hội Đại biểu toàn quốc lần thứ XIII, theo quan của Đảng xây dựng văn hóa, môi trường văn hóa cần thực hiện các nhiệm vụ như, về xây dựng giá trị, hệ giá trị văn hóa và các chuẩn mực con người Việt Nam, Đảng nhấn mạnh đến việc tăng cường giáo dục lòng yêu nước, lòng tự hào dân tộc, truyền thống và lịch sử dân tộc, ý thức trách nhiệm xã hội cho các tầng lớp nhân dân, nhất là thanh niên; bảo vệ và phát huy các giá trị tốt đẹp, bền vững trong truyền thống văn hóa Việt Nam; đẩy mạnh giáo dục nâng cao nhận thức, ý thức tôn trọng và chấp hành pháp luật, bảo vệ môi trường, gìn giữ bản sắc văn hóa dân tộc. Đồng thời, thực hiện những giải pháp đột phá nhằm ngăn chặn có hiệu quả sự xuống cấp về đạo đức, lối sống, đẩy lùi tiêu cực xã hội, tệ nạn xã hội; từng bước vươn lên khắc phục các hạn chế của con người Việt

Nam, xây dựng con người mới, gắn kết chặt chẽ giữa giá trị truyền thống và giá trị hiện đại. Đảng cũng xác định cần “nâng cao vai trò của văn hóa, nghệ thuật trong việc bồi dưỡng tâm hồn, nhân cách của con người Việt Nam, nhất là trong thế hệ trẻ”.

Xây dựng văn hóa trong chính trị và kinh tế, Đảng nhấn mạnh việc xây dựng và thực hiện các chuẩn mực văn hóa trong lãnh đạo, quản lý, “đề cao tính tiên phong, gương mẫu trong văn hóa ứng xử của người lãnh đạo, cán bộ, đảng viên trong các cơ quan đơn vị”; nghiên cứu, bổ sung, hoàn thiện các giá trị đạo đức cách mạng theo tinh thần “Đảng là đạo đức, là văn minh”, đẩy mạnh giáo dục đạo đức cách mạng, nâng cao ý thức tự tu dưỡng, rèn luyện và thực hành đạo đức cách mạng cho đảng viên; chú trọng xây dựng môi trường văn hóa công sở lành mạnh, dân chủ, đoàn kết, nhân văn, đẩy lùi bệnh quan liêu, bè phái, mất đoàn kết, chủ nghĩa cơ hội và thực dụng. Đảng cũng nhấn mạnh đến việc xây dựng văn hóa doanh nghiệp, doanh nhân và kinh doanh, đồng thời chú trọng hoàn thiện các cơ chế, chính sách phát triển công nghiệp văn hóa nhằm phát triển những sản phẩm, loại hình văn hóa độc đáo có sức lan tỏa, để quảng bá, giới thiệu ra thế giới.

Trong việc xây dựng các quan hệ văn hóa và hoạt động văn hóa, Đảng ta nhấn mạnh đến việc cần có kế hoạch, cơ chế và giải pháp xử lý đúng đắn mối quan hệ giữa bảo tồn và phát huy các giá trị văn hóa, lịch sử truyền thống dân tộc trong xây dựng con người, phát triển kinh tế - xã hội; từng bước hạn chế, tiến tới xóa bỏ các hủ tục, tập quán lạc hậu. Xây dựng môi trường văn hóa, Đảng cũng quan niệm phải hình thành thị trường sản phẩm dịch vụ văn hóa, thông tin lành mạnh góp phần làm tốt công tác thông tin, tuyên truyền chủ trương, chính sách của đảng, Nhà nước, xu thế phát triển xã hội, đấu tranh lên án các hành vi vi phạm pháp luật, đạo đức xã hội, thuần phong mỹ tục, góp phần xây dựng xã hội an ninh, an toàn, dân chủ, tiến bộ.

Với việc xây dựng các thiết chế văn hóa, Đảng cho rằng, cần xây dựng môi trường

văn hóa một cách toàn diện ở gia đình, nhà trường, cộng đồng dân cư, trong các cơ quan đảng, nhà nước, đoàn thể, doanh nghiệp để văn hóa thật sự là động lực, đột phá phát triển kinh tế, xã hội, hội nhập quốc tế, phát huy tinh thần yêu nước, ý chí tự cường, tự hào dân tộc, tính cộng đồng và khơi dậy khát vọng vươn lên. Xây dựng môi trường văn hóa, Đảng nhấn mạnh đến việc phát huy vai trò của gia đình, cộng đồng, xã hội trong việc xây dựng môi trường văn hóa, con người giàu lòng nhân ái, khoa dung, chân thành, tín nghĩa, trọng đạo lý, cần cù, chăm chỉ, tiết kiệm, sáng tạo, hiện đại. Khắc phục bệnh thành tích, bệnh hình thức, thực hiện các chuẩn mực văn hóa gia đình Việt Nam ấm no, hạnh phúc, tiến bộ và văn minh. Đề cao vai trò của gia đình trong nuôi dưỡng, giáo dục thế hệ trẻ. Phát huy các nhân tố tích cực, nhân văn trong các tôn giáo, tín ngưỡng...

Tóm lại, vấn đề xây dựng môi trường văn hóa, hiện nay, trong nhận thức và thực tiễn của đời sống văn hóa dân tộc đang được đặt ra trở thành một vấn đề cấp bách. Tính biện chứng của vấn đề chính là muốn xây dựng con người phát triển toàn diện thì không thể không xây dựng một môi trường văn hóa hài hòa tốt đẹp. Xây dựng con người cũng là xây môi trường văn hóa và xây dựng môi trường văn hóa là để hướng đến xây dựng những con người, văn hóa Việt Nam phát triển toàn diện. Con người không thể tách rời môi trường sống, tách rời cộng đồng và con người chỉ có thể có nhân cách - văn hóa khi sống trong môi trường văn hóa. Vì thế, khi xác định cần có cơ chế, chính sách, giải pháp để xây dựng môi trường văn hóa thật sự trong sạch, lành mạnh, cải thiện điều kiện hưởng thụ văn hóa của nhân dân; phát triển toàn diện, đồng bộ các lĩnh vực văn hóa, môi trường văn hóa, đời sống văn hóa phong phú, đa dạng, văn minh, lành mạnh; vừa phát huy những giá trị tốt đẹp của dân tộc, vừa tiếp thu tinh hoa văn hóa nhân loại để văn hóa thật sự là nền tảng tinh thần, nguồn lực nội sinh và động lực đột phá chính là Đảng ta hướng tới mục tiêu: “Khơi dậy khát vọng phát triển đất nước phồn vinh, hạnh phúc, phát huy ý

chí và sức mạnh đại đoàn kết toàn dân tộc kết hợp với sức mạnh thời đại; đẩy mạnh toàn diện, đồng bộ công cuộc đổi mới, công nghiệp hóa, hiện đại hóa; xây dựng và bảo

vệ vững chắc Tổ quốc, giữ vững môi trường hòa bình, ổn định; phấn đấu đến giữa thế kỷ XXI, nước ta trở thành nước phát triển, theo định hướng xã hội chủ nghĩa⁽¹⁹⁾./.

(*) Đảng Cộng sản Việt Nam, (2021), *Văn kiện Đại hội Đại biểu toàn quốc lần thứ XIII*, Nxb Chính trị Quốc gia Sự thật, tập 1, tr. 111.

(1) Mai Hải Oanh, *Bàn về môi trường văn hóa*, Tạp chí VHNT số 334, tháng 4-2012

(2) Văn Đức Thanh, *Về xây dựng môi trường văn hóa cơ sở*, Nxb CTQG, H, 2001, tr.28.

(3) Dẫn theo Phạm Quỳnh Phương, Hoàng Cầm (2013), *Một số khuynh hướng lý thuyết nghiên cứu văn hóa và các hướng tiếp cận nghiên cứu văn hóa Việt Nam*, Đề tài cấp bộ, Viện Nghiên cứu văn hóa, Viện Hàn lâm Khoa học xã hội Việt Nam, Hà Nội

(4) C. Mác - Ăng ghen, *Toàn tập*, Nxb CTQG, H, 1995, tập 3, tr 778

(5) C. Mác và Ph. Ăng ghen, *Toàn tập*, Nxb CTQG, H, 1995, tập 3, tr 11.

(6) Văn Đức Thanh, *Về xây dựng môi trường văn hóa cơ sở*, Nxb CTQG, H, 2001, tr 30.

(7) Văn Đức Thanh, *Sđd*

(8) Ban Tư tưởng Văn hóa Trung ương, *Xây dựng môi trường văn hóa – Một số vấn đề lý luận và thực tiễn*, Hà Nội, 2004, tr.21.

(9) Đảng Cộng sản Việt Nam, *Văn kiện Đại hội Đại biểu toàn quốc lần thứ XIII*, Nxb CTQG Sự Thật, Hà Nội, 2021, t1, tr. 216.

(10) Đảng Cộng sản Việt Nam (2011), *Văn kiện*

Đại hội Đại biểu toàn quốc lần thứ XI, Nxb CTQG, Sự Thật, Hà Nội, tr. 77.

(11) Đảng Cộng sản Việt Nam, *Nghị quyết 33 - NQ/TW*, ngày 9 tháng 6 năm 2014.

(12) Đảng Cộng sản Việt Nam, *Văn kiện Đại hội Đại biểu toàn quốc lần thứ XII*, Nxb CTQG, Sự Thật, Hà Nội, 2016, tr. 125.

(13) Đảng Cộng sản Việt Nam, *Văn kiện Đại hội Đại biểu toàn quốc lần thứ XIII*, Nxb CTQG Sự Thật, Hà Nội, 2021, t1, tr.84.

(14) Đảng Cộng sản Việt Nam, *Văn kiện Đại hội Đại biểu toàn quốc lần thứ XIII*, Nxb CTQG Sự Thật, Hà Nội, 2021, t1, tr. 95

(15) Đảng Cộng sản Việt Nam, *Văn kiện Đại hội Đại biểu Toàn quốc lần thứ XIII*, Nxb CTQG Sự Thật, Hà Nội, 2021, tr. 84.

(16) Đảng Cộng sản Việt Nam, *Nghị quyết 33 – NQ/TW*, ngày 9 tháng 6 năm 2014

(17) Đảng Cộng sản Việt Nam (2021), *Văn kiện Đại hội Đại biểu toàn quốc lần thứ XIII*, Nxb CTQG Sự Thật, Hà Nội, tập 1, tr 116.

(18) Đảng Cộng sản Việt Nam, *Văn kiện Đại hội Đại biểu Toàn quốc lần thứ XIII*, Nxb CTQG Sự Thật, Hà Nội, 2021, tr. 222.

(19) Đảng Cộng sản Việt Nam, *Văn kiện Đại hội Đại biểu Toàn quốc lần thứ XIII*, Nxb CTQG Sự Thật, Hà Nội, 2021, tr. 111, 112

TÀI LIỆU THAM KHẢO:

1. Ban Tư tưởng Văn hóa Trung ương, *Xây dựng môi trường văn hóa – Một số vấn đề lý luận và thực tiễn*, Hà Nội, 2004
2. Đảng Cộng sản Việt Nam, *Văn kiện Đại hội Đại biểu toàn quốc lần thứ XI*, Nxb Chính trị quốc gia, Sự Thật, Hà Nội, 2011.
3. Đảng Cộng sản Việt Nam, *Nghị quyết Hội nghị lần thứ 5, Ban Chấp hành Trung ương khóa VIII, về xây dựng nền văn hóa Việt Nam tiên tiến, đậm đà bản sắc dân tộc*.
4. Đảng Cộng sản Việt Nam, *Nghị quyết Hội nghị lần thứ 9, Ban Chấp hành Trung ương Đảng khóa XI, về xây dựng văn hóa, con người Việt Nam đáp ứng yêu cầu phát triển bền vững đất nước*.

5. Đảng Cộng sản Việt Nam, *Văn kiện Đại hội Đại biểu toàn quốc lần thứ XII*, Nxb Chính trị quốc gia, Sự Thật, Hà Nội, 2016.
6. Đảng Cộng sản Việt Nam, *Văn kiện Đại hội Đại biểu toàn quốc lần thứ XIII*, Nxb Chính trị quốc gia Sự Thật, Hà Nội, 2021.
7. Mai Hải Oanh, *Bàn về môi trường văn hóa*, Tạp chí VHNT số 334, tháng 4-2012
8. C. Mác - Ăng ghen, *Toàn tập*, Nxb CTQG, H, 1995, tập 3.
9. Văn Đức Thanh, *Về xây dựng môi trường văn hóa cơ sở*, Nxb CTQG, H, 2001
10. Hoàng Vinh, *Mấy vấn đề lý luận và thực tiễn xây dựng văn hóa ở nước ta*, Nxb Văn hóa Thông tin, Hà Nội, 1999.